

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНОЇ ДОШКИ прот. Олександрю та прот. Олексію Глаголевим

*В'ячеслав Степанович Брюховецький**

Знакова подія Днів науки НаУКМА цього року, коли ми святкуємо 10-річчя відновлення Києво-Могилянської академії, – відкриття пам'ятної дошки по вул. Волоська 8/5, присвяченої ректору Київської Духовної Академії протоієрею Олександрю Глаголеву (1872–1937), замученому в застінках КДБ, та його сину протоієрею Олексію Глаголеву (1901–1972).

Для відродження Університету в нашій країні і для виховання справжніх учених у середовищі вищої школи України – це важливий символ. У стінах нинішнього 5-го корпусу Києво-Могилянської академії до революції жили професори Київської духовної академії і саме тут 100 років тому народився Праведник Миру. Цю пам'ятну дошку можна вважати першою сторінкою майбутньої енциклопедії КДА. Пригадаймо, чому в Єрусалимі та в усьому світі родину Глаголевих шанують як праведників? У 1941 році ця сім'я, ризикуючи життям, врятувала від загибелі у Бабиному яру багато інших сімей і, в певному розумінні, врятувала честь Києва. Який сенс мали вчинки Глаголевих? На це запитання отець Олексій Глаголев дав класичну відповідь – “*dum spiro, spero*” (поки дихаю, сподіваюся) – справжній лейтмотив духовної традиції України.

У “добу неоецинізму”, яку ми нині переживаємо, дуже важко і надзвичайно важливо розкрити під усіма нашаруваннями наших пристрастей і почуттів їхнє найглибше підґрунтя – вдячність. Подяку всіх могилянців Глаголевим добре висловив минулого року часопис НаУКМА “Дух і Літера”: “Саме тоді, коли руйнуються світи і, здається, ніхто і ніщо не в змозі встояти від падіння, оголюється сувора правда не забутого в Україні прислів'я: «Не стоїть місто без праведника». Без галасу, в глибині самотніх дум цей живий образ свідчить тихо, як совість, чим і ким стоїть наш світ та стіни Києво-Могилянської академії”.

* Президент Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

*Михайло Теодорович Брик**

Шановні колеги, гості, студентство, всі, хто прийшов відзначити нинішню подію! У нас сьогодні непересічна й велика подія – відкриття пам'ятної дошки протоієрею Олександром Глаголеву та його сину протоієрею Олексієм Глаголеву – Праведнику Миру. Ці дві постаті мають пряме відношення до землі, на якій ми стоїмо, до нашої Києво-Могилянської академії. Перед нами постає особлива сім'я: батько, що мав духовний сан і був ректором Духовної Академії, – виховав сина таким, що пішов за ним услід і в часи зовсім для цього несприятливі став духовною особою; і син, одна лише назва титулу якого – Праведник Миру – розкриває моральні й духовні якості, йому притаманні. Отець Олексій став на захист поневолених, знищуваних, страчуваних і спасав живі душі. У даному разі не має ніякого значення національність, бо на гранях життя і любові уже не існує ні еллінів, ні юдеїв.

Я свідомо сказав *велика* подія, бо, нарешті, до нашого народу повертається пам'ять. Повертається можливість вшановувати людей, що творили духовне полотно наших історичних подій. Для нас це одне з перших таких духовних свят, і це ще більше підсилює його особливість. На цьому доводиться наголошувати, адже ми маємо знати про тих, хто поклав своє життя за існування України, українського народу, за існування, врешті-решт, людського достойного життя.

На закінчення короткого слова від імені керівництва Києво-Могилянської академії я вітаю вас із відкриттям меморіальної дошки із усіма радію, що, нарешті, ми починаємо прокидатися як народ. Нарешті у нас є можливість чути голос своєї совісті. І сьогоднішнє свято є знаком цього.

Дай Боже, щоб ми завжди шанували нашу духовну спадщину і людей, які поклали своє життя за народ, за його культуру, особливо за культуру духовну.

*Зінаїда Оганесівна Пальян***

Дякую за надане мені слово, за те, що я можу висловити подяку від усієї родини Глаголевих. Для нас, звичайно, відкриття пам'ятної дошки є особливою подією.

Найперше – низько вклоняюся всім представникам Києво-Могилянської академії, тим, хто із власної ініціативи запропонував

* Перший віце-президент Києво-Могилянської академії, віце-президент із наукової роботи.

** Викладач Київського економічного університету, онука отця Олексія.

встановити меморіальну дошку, зокрема керівникові видавництва “Дух і літера” НаУКМА Костянтину Сігову і співробітникам, які йому допомагали. Також вклоняюся художникам Івану Григор’єву і Світлані Карунській, що не лише своїми руками створили ці образи, але чия віра і любов вдихнули у них життя. Дякую всім, хто сприяв і підтримував цю ініціативу матеріально і морально, аби сьогодні на будинку Києво-Могилянської академії, де народився мій дідусь прот. Олексій Глаголев і жив прадідусь прот. Олександр, з’явилася ця пам’ятна дошка. Щиро дякую всім, хто прийшов сьогодні вшанувати їхню пам’ять.

Напевно, якби вони були живі, то здивувалися б тому, що на їхню честь відкривають меморіальну дошку. Обидва вони були надзвичайно скромними людьми. Незважаючи на те, що протоієрей Олександр був деякий час ректором Духовної Академії і, водночас, одним із провідних у світі гебраїстів, але скромність і, навіть, сором’язливість завжди були його особливими ознаками. Таким же був і його син, отець Олексій. Об’єднує їх не лише родинна схожість, – вони були єдині у своєму дусі. В дусі відвертого, щирого, невтомного служіння Богові і людям, кожному зокрема, хто з’являвся у їхній долі. Звичайно, їм було важко, адже вони все це робили тоді, коли церква зазнавала гонінь і не була дозволеною, як, наприклад, нині, коли бути священиком навіть престижно. Вони служили в часи вкрай небезпечні. Напевне, багато з вас знають, що протоієрея Олександра закатували в 1937 році в Лук’янівській в’язниці і поховали у братській могилі на Лук’янівському кладовищі.

Отець Олексій теж не був у пошані ані серед державних, ані серед церковних чиновників. Треба сказати, що він тривалий час був позбавлений права голосу і отримав його лише на 35 році життя. А не мати на той час права голосу означало не мати права також на освіту й роботу. Довго він не міг отримати якусь пристойну роботу, не кажучи про роботу, яка б відповідала його освіченості. Нарешті, він отримав право голосу, – але чи змінилося суттєво щось у його житті? Ні! Він так і не мав до останніх своїх днів власного приходу.

Але сьогодні можна поставити найголовніше запитання: “Чи було це для нього важливим?” Я пригадую один і останній епізод – похорон о. Олексія. Запам’ятався натовп. Мені здавалося, що потік людей, які прийшли вшанувати його в останню хвилину, був нескінченним. І хіба це не свідчить про те, що все зроблене ним не минуло марно. Можна сказати, хоча в церковній мові такого терміна немає, що він був “народним” священиком – батюшкою для народу, для кожної людини. Він, не шукаючи ніде ніякого зиску і ніякої користі,

відчайдушно і щиросердно допомагав усім. Скромна маленька людина. Таким він і зображений тут поруч зі своїм батьком. Напевне, він був би задоволений тим, що його батькові віддають таку шану.

Символічно, що сторіччя від дня народження отця Олексія ознаменувалося відкриттям пам'ятної дошки – і саме такої, де батько і син поруч.

Я ще раз дякую всім, хто разом із нами відзначає цю подію. І хочу сказати, що ініціатива відкриття меморіальної дошки не випадково належить саме видавництву “Дух і літера” бо, відверто кажучи, видавництв у нас багато, і “літери” є в кожному, а от Дух, мабуть, не скрізь. Але ж саме Дух Божий освятив цю подію.

Дякую всім присутнім і всім, хто організував цей захід!

*Протоієрей Анатолій Затовський**

Дорогі друзі, брати і сестри!

Святе Письмо нас вчить, що немає нічого потаємного, яке б не стало явним, нема нічого сокровенного, яке б не відкрилося. Сьогоднішня надзвичайна подія, – освячення меморіальної дошки батьку і сину Глаголевим, видатним постатям у церковному житті православного Києва, уособленню духу нашої церкви і віри, – стає ствердженням цієї євангельської істини. Минув час, що ми мали його пройти, – тяжкі сім десятиліть, – і все повертається на “круги своя”.

Я пригадую, як у 1988 році, коли Військово-політичне морське училище було в цих стінах, на зборах виборці ставили запитання нашому кандидатові в депутати: “Яким він бачить майбутнє Києво-Могилянської академії”. Він відповідав: “Бачу там справжній гуманітарний заклад – Духовну Академію”. Ще в 1988 році все це було лише сподіваннями, а сьогодні ми є свідками того, як це все втілюється.

Я хотів би зараз звернути вашу увагу на один лише штрих із життя о. Олександра і о. Олексія Глаголевих. Ми з вами будемо молитися за них, і будемо молитися до них. Незабаром буде написано багато курсових, кандидатських і докторських дисертацій, що висвітлять їхній шлях, творчість, добу, в якій вони жили. А сьогодні я хотів би звернути увагу на той страх більшовиків, на страх комуністів, що вони мали перед церквою, перед вірою і перед духовними особами. Яку загрозу владі чинили смиренний старець о. Олександр Глаголев чи його друг о. Михайл Єдлінський, на час розстрілу якому було вже 78 років? Та більшовики так боялися цього старця, його молитов, його духу, що

* Настоятель Свято-Макаріївського храму.

намагалися стерти з лица землі і його, і його церкву, і знищували все коло духовних осіб!

Але ми сьогодні з вами стоїмо перед дошкою батькові і сину Глаголевим. Ми її сьогодні освячуватимемо, і я сподіваюся, що, оглядаючись на їхній шлях, прийдуть нові люди, – діти, внуки, правнуки, прийдуть випускники Київської Духовної Академії і Києво-Могилянської академії, що продовжать той світлий духовний шлях, який показала нам родина Глаголевих.

*Тетяна Аркадіївна Балабушевич**

Справді, я з родини Глаголевих, але, на жаль, далека їхня родичка. Проте я дуже щаслива з того, що нині в академії, де я маю щастя працювати, відкривається меморіальна дошка людям, які торували нам нашу духовну дорогу.

Отець Олександр був легендою нашого дитинства. Його син, отець Олексій для мене і сестер був нашим дорогим “дядею Льошею”, що нас хрестив і проводжав в останній шлях всіх наших старших рідних. Але зараз для мене як викладача Києво-Могилянської академії головне не лише це. Сьогодні єднається з давньою Києво-Могилянською академією через Духовну Академію наша нинішня відроджена десятиліття Києво-Могилянська академія. Як історик я час від часу нагадую своїм студентам, що випускники Києво-Могилянської та Духовної академії розходилися по всіх просторах Російської імперії й далекого Заходу, несучи Слово Боже і високий рівень гуманітарної освіти.

Ми вшановуємо нині ректора Духовної Академії і його сина, що став, слава Богу, таким ушанованим. Так згадуються й пов’язуються в пам’яті декілька поколінь.

І ще один важливий момент: сьогодні Україна виховує своє молоде покоління, створює, як це нині часто кажуть, імідж. І те, що у нас на будинку, де народився Праведник Миру, є дошка пам’яті о. Олександра і о. Олексія, буде для нас знаменним. Дошка нагадуватиме нашим студентам і нашим гостям, що на цій землі, на цих дніпровських схилах народилася людина, що, ризикуючи своїм життям, ризикуючи життям своїх дітей і онуків, захищала людей іншої віри, іншого етносу і, в такий спосіб, зберігала ще одну грань населення України.

Як викладач уже відродженої Києво-Могилянської академії, бачу для себе та для свого колеги, Костянтина Сігова, завдання, як тут уже було сказано отцем Анатолієм, в тому, щоб темою дипломних, ма-

* Викладач Києво-Могилянської академії, з родини Глаголевих.

гістерських робіт ставала діяльність і життя о. Олексія та о. Олександра і всіх, хто був із ними поруч, хто рятував в страшні часи Голокосту зовсім невинних дітей і людей.

Їм випало зробити це за власним вибором.

Світла пам'ять родині Глаголевих! Хай Господь Бог наш дарує щастя і здоров'я їхнім нащадкам! А нам з вами треба пам'ятати, і виховувати наше юне покоління "могилянських" студентів на такому прикладі. Дякую!

*Леонід Омелянович Яскевич**

Я всіх вітаю з днем правди, з днем справедливості. Сьогодні настало справжнє свято справедливості, бо ми вшановуємо нарешті людей, котрі несли в світ вічну Божу правду. На нинішнє свято зійшлися люди відзначити пам'ять двох знаних людей, що все своє життя віддавали боротьбі за справедливість. Щиро всіх вітаю!

Нинішнє свято далось нелегко. Воно не війнулося легким вітерцем. Воно виборювалося роками в жорсткому опорі нерозумінню, у стражданнях і сумнівах. Його вибороли для нас о. Олександр і о. Олексій, пам'ять про яких ми сьогодні вшановуємо.

Вони жили в цьому домі. Із цього будинку вигнали згодом усіх професорів-викладачів Духовної Академії, як згодом вигнали і о. Олександра та о. Олексія із прицерковного будинку, де вони мешкали при церкві Миколи Доброго і де навчали людей добру й істині. Пізніше о. Олександр служив у Борисо-Глібській церкві в отця Михаїла Єдлінського, їх і звідти вигнали, зруйнували церкву, як і попередню. Ще згодом вони з о. Михаїлом Єдлінським служили в церкві Миколи Набережного, їх і звідти вигнали. І вже під час служіння в церкві Миколи Притиска їх повели в Лук'янівську в'язницю на тортури і вбивство.

Але хіба справедливість можна вбити? Хіба можна ув'язнити свободу Духу?!

Подивімося на їхнє життя: батько і син, весь час терпіли знущання, тяжкі і постійні утиски, – в такий спосіб хотіли знищити їхній дух істини. Отця Олександра двічі заарештовували, після другого арешту закатували. І, незважаючи на це, о. Олексій став достойно продовжувати справу свого батька. Він не боявся їх і, будучи людиною тендітною, мав сильний незборимий дух. Ось наведу приклад: зруйнували церкву, він з тієї церкви ніс хреста до свого дому всіма вулицями і хрест поставив у себе вдома. Люди сміялися, люди кепкували з нього, в ті часи, коли

* Духовний учень і близький друг прот. Олексія Глаголева.

навіть перехреститися боялися на вулиці, а він відважно проніс цей хрест до дому. Так і свій хрест він доніс до самого кінця життя.

Його переслідував тоталітарний режим, переслідували більшовики. Та настав час, і за німецької окупації він спасав сім'ї тих самих комуністів, що його переслідували. А в 60-х роках знову комуністи намагались задавити його податками. Ще під час німецької окупації він став відбудовувати 3 храми, зруйновані більшовиками – Варваринську церкву, церкву Івана-Воїна, Покровську церкву. І німці, зрозуміло, не дякували йому за це, – двічі жорстоко побили так, що він залишився покаліченим на все життя. А він ні на кого не мав зла, він продовжував робити людям добро і боротися проти несправедливості.

Тепер і батька, і сина шанують в усьому світі. Їх знають і в Америці, і в Єрусалимі. Нарешті, прийшла черга і до нас. Низький уклін всім, хто, незважаючи на всілякі труднощі, організував нам це свято.

На завершення хочу сказати: святії отці Олександрі і Олексію, моліть Бога за нас, щоб нам стати достойними Вашими послідовниками.

Відродиться Дух – відродиться і Батьківщина!

*Сергій Сергійович Афонський**

Поталанило мені в житті спілкуватися як з о. Олександром, так і з о. Олексієм. Річ у тім, що, як уже згадував Леонід Омелянович, поруч з Академією є церква Миколи Набережного, де був я служкою. Так вийшло, що там служив мій дід, протоієрей о. Михаїл Єдлінський, а мій батько був дияконом і регентом хору, а мати моя була проскурницею і пекла проскури, які треба було туди доставляти. Мені довелось прислужувати не тільки під час церковних служб о. Олександра та о. Михаїла, а й після них, бо він просив мене, щоб я знаходив візника, аби можна було їм дістатися додому. Річ у тім, що влада заборонила їм ходити пішки додому. О. Олександр мешкав тоді на Покровській вулиці у дзвіниці святої Варвари Великомучениці. Це не була така вже гарна квартира, як у цьому будинку, де встановлюється ця дошка. Це був закуток, облаштований на сходах на дзвіниці. Там він і провів свої останні дні в Києві перед тим, як його, як тоді казали, “забрали” в тюрму. Я знав і о. Олексія, бо він товаришував з моїм дядьком, з отцем Георгієм Єдлінським, сином отця Михаїла. Отець Олексій часто бував з дружиною Тетяною і з усім своїм сімейством, із дітьми на горі Юрковиця, на вулиці Стара Поляна, де жив о. Георгій. Це давало змогу нам частіше спілкуватися.

* Канд. хім. наук, близький друг родини Глаголевих.

І хочеться наголосити ось на якій особливості. Ми сьогодні відкрили дошку, присвячену цим двом великим людям, праведникам, які багато зробили для того, щоб наше духовне життя не вмерло, щоб воно знову відродилось через якийсь час, бо вони знали, що так воно буде. Як вони знали? Коли закрили Духовну Академію на початку 20-х років, Духовна Академія не зникла, вона перейшла у ці будинки. Із цих квартирних будинків вони зробили аудиторії, де вони читали лекції своїм учням, де вони приймали у них іспити. Так закінчив академію о. Олексій, так закінчив академію мій дядько, о. Георгій. Вони навчалися в академії, коли її фактично вже не було. Та професура не могла допустити, щоб знання не передавалися, щоб не росло нове покоління нових богословів. Тут, у будинку, жив проф. Кудрявцев, жив ще один мій родич, професор Оксінок Михайло Федорович, який згодом став митрополитом Польської православної церкви. Його дружина Наталя була рідною сестрою моєї матері. Тут жила вся професура Київської Духовної Академії.

І хочу сказати, що ця дошка – лише початок нашої пам'яті. Таку дошку потрібно поставити і на храмі Миколи Набережного, звідки за мого дитинства пішли на смерть такі люди, як о. Олександр Глаголев, як о. Михаїл Єдлінський, як о. Микола Михайловський, як о. Олександр Вишняков. Останнього вбили вже при німецькій владі за те, що хрестив євреїв. Я був присутнім, коли це було, коли приходили цілими сім'ями за два, за три місяці до приходу німців, і він цілими сім'ями хрестив євреїв. Вони сподівалися, що святе хрещення дасть змогу уникнути знущань, страждань, які, вони знали, прийдуть разом із німцями. Я не знаю їхньої долі, але бачив цих людей під час хрещення. Це були немовлята і старі люди. На мене це справило величезне враження, бо я ніколи не бачив, щоб хрестили людей в похилому віці, а не маленьких дітей, яких, зазвичай, тоді хрестили по церквах. Я дуже радий, що ми дожили до тих днів, коли згадують і пишуть про ці події, як це робить видавництво “Дух і літера”, де директором Костянтин Борисович.

Необхідно пам'ятати про цих великих людей, які багато зробили для того, щоб наша віра не згасла, щоб вона знову з новими силами піднялась, як у нас зараз повсюдно відбувається. Дякую!

*Протоієрей Микола Макар**

Щиро від усього серця вітаю всіх вас із цим справді надзвичайним торжеством, що прирівнюється до пасхального торжества, бо ми знаємо, що Пасха нам дала зцілення. Пасха нам дала нове життя, відродила людину.

* Доктор канонічного права, вчений-гебраїст, проректор Київської Духовної Академії.

І ось сьогодні подія справді пасхального значення, бо вона зцілює душу нашого народу, відроджує його, і не просто повертає пам'ять, а наближає час, подвиги людей, святі обличчя до нашого життя.

Це надзвичайно важливо, тому що найбільше ми нині страждаємо через те, що часто не помічаємо справжньої, істинної Православної церкви, що нас живить, з якої ми маємо брати дух і силу аби перемагати в нашому житті. І таких подвигів о. Олександра, і о. Олексія було надзвичайно багато. Це люди, які нічого не знали крім служіння іншим, крім несіння у наше життя постійного переживання пасхального торжества. Всі думки і дії мученика о. Олександра і Праведника Миру о. Олексія мають бути перед нами повсякчас.

Лише нагадаю, що о. Олександр, як ректор Академії, професор, є надзвичайно помітною постаттю в богословській науці. І хай їхні святі обличчя, через які дивляться на нас святі отці, радіють нашому святу, хай живлять наші душі, хай відроджують нас і зцілюють. Щоб усе, пережите церквою протягом всіх віків, жило з нами постійно, і рана, завдана комунізмом і більшовизмом душі нашого народу, була загоєна і зцілена. І щоб не було прірви між подвигом отця Олександра та його сина і нашим життям, щоб ми були єдині, щоб ми разом із ними постійно перебували, раділи, дякували Богові і продовжували найголовніше – їхній життєвий подвиг. Я думаю, щоразу, коли ми будемо проходити поруч цієї пам'ятної святої дошки, будемо згадувати, якими були в житті ці подвижники благочестя і віри, і як вони повинні наше життя міняти. Тож хай Господь помагає нам вшановувати їх і надалі і достойно вшановувати всіх мучеників, про яких ми дуже мало знаємо, а часто й не знаємо. Щоби залікувати до кінця страшну рану на тілі нашого народу, нашої церкви, і щоб було єдиним життя церкви і народу. Хай їхні молитви, – і священно-мученика о. Олександра, і Праведника Миру, о. Олексія, – будуть завжди в наших серцях. Будемо звертатись до них, їх теж просити, аби вони перед Престолом Божим молилися за наше зцілення, за нашу єдність, щоб і нам прославити Бога разом із ними за свого життя. Хай Господь помагає!

*Сергій Іванович Білокінь**

Кілька днів тому я здав до друку щоденник історика мистецтв Федора Людвиговича Ернста за 1925–33-й роки. Там є такий запис на

* Доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії Національної академії наук України.

початку 33-го року: “Засідання в окркомгоспі присвячене питанню про благоустрій Подолу”. Що означало “благоустрій Подолу” в розумінні того часу? Це знесення Гостинного двору, контрактового будинку, дзвіниці Богоявленського монастиря (очевидно, у два прийоми: спочатку храм, а потім – дзвіниця), старого корпусу Академії ще часів Мазепи і нового корпусу Академії. Тобто мав бути такий плац, де гола людина стояла б на голій землі. На жаль, людські стосунки тієї епохи для нас, для мого покоління, реальніші за часи, коли о. Олександр був молодим і коли життя йшло так органічно-традиційно. Але, на щастя, ще років 20 тому, можна було поїхати на Чоколівку і зустрітися з дочкою Михайла Миколайовича Скабалановича, Любов'ю Михайлівною, яка прекрасно пам'ятала і Академію, і професорів Академії. Можна було зустрітися і з сестрами Кудрявцевими, не кажучи вже про Тетяну Павлівну Глаголеву. І якийсь такий дотик до тієї традиції можна було відчутти. Звичайно, брежнєвські часи тяглися надто довго. Якби все це скінчилось раніше, ми могли б сподіватися на ту нитку спогадів і на передруки, які легше б коментували час. Адже все це з великим трудом доводилося читати і студіювати не тоді, коли належало б: замолоду, в школах, в університетах, – а набагато пізніше. Та все ж таки все повертається на свої кола. Щастя, що до таких часів ми дожили. Я не можу не відгукнутися на те, що сьогодні було сказано про о. Олександра, похованого на Лук'янівському кладовищі. Його не похоронили по чину, він був закопаний на Лук'янівському кладовищі десь під однією з алей. А потім ці ями, де багато людей знайшли свій останній притулок, засипали, і на другий день там уже була така сама алея, як і до того. Часи були страшні.

І для мене велика радість бути на відкритті цієї пам'ятної дошки, яка увічніює згадку про цих подвижників.

*Леонід Кушелевич Фінберг**

Шановні колеги, друзі! Відкриття пам'ятної дошки на честь отця та сина Глаголевих – знакова подія для всіх нас. Важливо і символічно, що вона розташована на будинку, в якому сьогодні працює славетний університет – Києво-Могилянська академія. Гідність та освіченість Глаголевих поєднуються з тим моральним авторитетом, який є сьогодні невід'ємною характеристикою відновленого університету.

* Директор Інституту Юдаїки, редактор часопису “Дух і літера”.

Ця меморіальна дошка – ще один крок у процесі декомунізації нашого суспільства. Всі ми добре знаємо, який довгий шлях має пройти суспільство для зміни цінностей, зміни орієнтирів, а тим більше – орієнтирів для наступних поколінь. Ще декілька десятиліть тому Михайло Брайчевський, коли водив екскурсії по Подолу, казав: “Тут написано, що в цьому будинку був Петро І, але жодних свідчень про це немає”. Дошки про те, що тут жили Глаголеви, звісно, в ті часи не було, хоч вони та інші професори Академії жили в цьому будинку.

І це тільки один із прикладів. Зрозуміло, що не тільки символи треба змінювати – потрібно міняти всю систему цінностей, що була до цього. Треба будувати нове, цивілізоване суспільство, і всі ми знаємо, як це важко.

Однією з характеристик минулої доби була “неправда” – повсюдна неправда. І, зокрема, ця неправда була і у висвітленні стосунків між людьми та між народами. Завжди акценти робилися на ворожнечі. Та було багато подій, про які мовчали і які не досліджувалися. Було багато виявів порозуміння між рабинами й священиками, які були чи не єдиними інтелігентами в багатьох містах і містечках. Лишилося багато свідчень, в яких ми із запізненням на десятиліття дізнаємося про солідарність Міхоелса і Курбаса, Петлюри і Жаботинського. Раніше навіть долі Праведників Миру не можна було досліджувати – забороняли. Сьогодні – інші часи. Я думаю, що дуже важливо, коли студентів, які проходять щодня на свої лекції, зустрічатимуть світлі обличчя людей, які відстоювали людську гідність, відстоювали цінність іншого як найбільшу цінність у цьому Світі – цінність людини, як творіння Божого. Дякую!

*Вадим Леонтіївич Скуратівський**

Шановне товариство! Кілька слів хочу сказати про ту саму мирську інтелігенцію, що дізналася про отця Олександра спочатку завдяки роману славнозвісного письменника Михайла Булгакова. Лише наприкінці 60-х років тут, у Києві, професор Квітницький-Рижов шепнув мені, що він пам’ятає отця Олександра. Виявляється, що це була реальність початку того самого страшного століття. І відтак я без кінця придивляюсь до цієї постаті. І, бачите, ми дивним чином звикли до того, що у десятках і десятках праць про Михайла Булгакова говорилося про отця Олександра, як про певне явище у полі великого російського письменника, нашого, водночас, земляка. Але тепер уже зрозуміло,

* Доктор мистецтвознавства, викладач Києво-Могилянської академії.

що отець Олександр і його син – це цілком суверенні постаті, що про них ми постійно маємо пам'ятати і згадувати. Хоч би що говорили про те, що історія нібито розгортається в благополучному напрямі, але сучасний Ур, той самий Ур, з якого колись вийшов праотець Авраам, уже здригається. І іншого виходу, окрім того, що його запропонували батько і син, отець Олександр і отець Олексій, – напевно, немає: жертва за ближнього свого. Я пригадую поведінку отця Олександра дев'ятсот п'ятого року, коли знавісніла погромна юрба тут, за кільканадцять кроків на Подолі, йшла з відомою кривавою метою. Він вийшов із хрестом і в ризи назустріч цій юрбі і зупинив її. Також я хочу вам нагадати, що коли в той самий відповідний час люта прокуратура звинувачувала щонайбезглуздішим і, водночас, щонайагресивнішим чином звичайного містечкового прикажчика Бейліса (різне було в так званому “срібному віці”!), – знайшлися у неї одностудії. І саме професор отець Олександр Глаголев подав відомість, базовану на величезній ерудиції людини, що володіла вісімнадцятьма мовами, од давньоєврейської і арамейської до італійської, яку він вивчав в останні місяці свого життя, – на основі величезної своєї інтелектуальної і спеціальної теологічної культури довів, що так званий кривавий “навет” не має ніякої основи. Згодом так само він захищав свою Академію, священну Академію в роки, коли знавіснілий атеїстичний суперсвіт уже її нищив. І він залишився з нею до кінця. І навіть у найкатастрофічніші хвилини свого життя він намагався перемінити своїх опонентів. Виявляється, коли його допитував офіцер НКВС ще в тридцять четвертому році, і вже знову нависла загроза над отцем Олександром, під кінець допиту цей самий офіцер НКВС сказав: «Вы задаете мне гораздо больше вопросов, чем я вам». Тобто, він як місіонер у цьому самому знавіснілому світі намагався порятувати і ту заблукалу душу. І згодом, дев'ятсот сорок першого року, уже після катастрофи батька, – син усе зробив для того, щоб порятувати десятки і десятки людських життів, не просто ризикуючи своїм життям, а ризикуючи життям своїх рідних. Взагалі то була катастрофальна ситуація, що в ній, водночас, син робив те, що завжди робив його батько, – клав свою душу за своїх ближніх. Я думаю, що іншого виходу для сучасної цивілізації, що перебуває в такій трагічній ситуації, вже немає. Якось у цьому святому місці незручно згадувати еретиків “стригольників”, які пояснювали, що коли церкви нема, то хоч би так – подивись на небо... Якщо ми будемо в якійсь важкій колізії, то я раджу, обертаючи свій той чи інший життєвий жест, подивитися на небо і пригадати отця Олександра і отця Олексія. Дякую!

*Костянтин Сігов**

Дозвольте від щирого серця висловити вдячність нашій Києво-Могилянській академії, на стінах якої Глаголевська пам'ятна дошка стала сьогодні відкритим і тасмничим вікном у вічне, нове життя.

Цього чудового зимового вечора ми побачили б на небі багато зірок, якби я спробував перерахувати імена всіх тих, хто це свято готував.

Дозвольте нашу глибоку вдячність висловити тим, кого за традицією називають “ктиторами”:

В'ячеславу Степановичу Брюховецькому,

Михайлові Теодоровичу Брику,

Людмилі Іванівні Дяченко,

Наталі Рудольфівні Шумковій,

Леоніду Кушелевичу Фінбергу.

Велике і щире спасибі всім “могилянцям” і друзям Академії, всім, хто сьогодні висловив дуже важливі думки. Шлях до таких подій ніколи не буває легким, але дякувати Богові – труднощі позаду.

Особлива вдячність – художникам і скульпторам, творцям цього дивного образу, – Івану Мар'яновичу Григор'єву та Світлані Михайлівні Карунській. Вам вдалося наповнити бронзу духом іконописної краси й життя! Парадоксальним чином ця пам'ятна дошка єднає нас із улюбленим Глаголевським образом – іконою Неопалимої Купини.

Дякуємо Вам, вельмишановний отче, Анатолію Затовський, і Вам, вельмишановний отче Миколо Макар, – із вами сьогодні “єдиним серцем” молилися дочки праведника Марія Олексіївна і Магдалина Олексіївна – і всі Глаголевські нащадки кровні й духовні. Завдяки вам ми надзвичайно живо відчули присутність отця Олександра і отця Олексія серед нас...

Усім вам і кожному, хто прийшов сьогодні взяти участь в ушавленні пам'яті святих і праведних людей, – вдячний уклін!

Про цю зустріч ми зберігатимемо пам'ять так само, як наші діти, учні, друзі. Відкритий сьогодні образ наших дивовижних співгромадян зустрічатиме нас і тих, хто прийде сюди після нас.

Свідки правди – серед нас, що їм скажемо, що від них почуємо?

До всіх слів тут сьогодні лунали дзвони. Услід за їх ритмом наважимося сказати нашим праведникам словами Апостола: “Ви – наш лист, написаний у наших серцях, якого всі люди знають і читають!” (2 Кор. 3, 2)

* Канд. філософських наук, директор Центру європейських гуманітарних досліджень НаУКМА і видавництва “Дух і літера”.

Праведний син святого батька, усім своїм життям отець Олексій став для наших поколінь втіленим листом, написаним “не чорнилами, але Духом Бога живого”. І до нових майбутніх поколінь адресовано цього листа – знак написаного “не на таблицях камінних, але на тілесних таблицях серця” (2 Кор. 3, 3).

Глаголеви кажуть: “Не бійся!” – кожному, хто, заходячи до університету, інстинктивно ховає глибше свою віру і свої найпотаємніші “думки серця”.

“Не бійся”, – промовить цей образ кожному, хто пройде перед ним і вийде зі стін університету у світ.

Глаголеви, кажучи мовою Біблії, “ходили перед Богом”. Ходити перед свідками Божими – ось найскладніший тест і екзамен для нас усіх.

Про зв’язок “Академії земної і Академії небесної” сказав отець Олександр на порозі ХХ століття... Глаголевське слово – не тільки золоте, а й пророче. Воно було виголошене на день пам’яті митрополита Петра Могили; за традицією це – день пам’яті і усіх тих, хто століття за століттям учився і вчив у Могилянській академії. Професор Глаголев гостро відчував: якщо земна Академія повернеться спиною до іншої та вищої Академії, то зв’язок традиції буде розірвано непоправно.

Учні професора Глаголева на Соловках та в ГУЛазі поминали всю Могилянську академію, починаючи з Петра Могили. Забувати про цей досвід – означає йти не тільки проти совісті, а й проти здорового глузду, проти вирішення практичних завдань. Адже долати прірву ХХ століття можуть тільки дві Академії – це їхня спільна справа.

Наша зустріч сьогодні, в найконкретнішому і найточнішому сенсі слова, – знаменне свідцтво про зустріч Академії небесної з Академією земною.

А тепер, нас усіх чекає в Конгрегаційній залі староакадемічного корпусу Хор духовної музики під керівництвом Дмитра Болгарського.

Дякую і запрошую усіх до Конгрегаційної зали!

30.01.2002